

Uchwała z dnia 21 stycznia 2011 r., III CZP 118/10

Sędzia SN Jacek Gudowski (przewodniczący)

Sędzia SN Grzegorz Misiurek (sprawozdawca)

Sędzia SN Irena Gromska-Szuster

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku Pawła N., Małgorzaty N. przy uczestnictwie Józefa G., Emilii W., Janiny G. (...) o zniesienie współwłasności, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 21 stycznia 2011 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Tarnowie postanowieniem z dnia 16 września 2010 r.:

"1. Czy jeżeli nieruchomość stanowi współwłasność, u podstaw której legło spadkobranie, a następnie nabycie od jednego ze spadkobierców udziału w prawie własności nieruchomości – zniesienie współwłasności tej rzeczy powinno nastąpić na podstawie art. 210 i nast. k.c., według przepisów o dziale spadku, czy też w połączonym postępowaniu o zniesienie współwłasności i dział spadku (art. 689 k.p.c.)

2. W przypadku uznania, że zniesienie współwłasności nieruchomości, w sytuacji opisanej w pytaniu pierwszym, powinno nastąpić według przepisów o dziale spadku – czy nabywca udziału w prawie własności tej rzeczy jest uprawniony do żądania działu spadku (częściowego działu spadku), obejmującego przedmiotową nieruchomość?"

podjął uchwałę:

Zniesienie współwłasności nieruchomości należącej do spadkobierców oraz niebędącego spadkobiercą nabywcy udziału w nieruchomości może nastąpić na wniosek tego nabywcy na podstawie art. 210 i nast. k.c. oraz art. 617 i nast. k.p.c.

Uzasadnienie

Sąd Rejonowy w Bochni postanowieniem z dnia 29 stycznia 2010 r. oddalił wnioski o zniesienie współwłasności nieruchomości wchodzącej w skład majątku spadkowego, złożony przez nabywców udziałów we współwłasności tej nieruchomości, niebędących spadkobiercami. U podstaw tego rozstrzygnięcia legło zapatrywanie, że zniesienia współwłasności nieruchomości wchodzącej w skład majątku spadkowego można dokonać tylko w postępowaniu o dział spadku, a nie – jak domagają się wnioskodawcy – w postępowaniu o zniesienie współwłasności.

Sąd Okręgowy w Tarnowie, rozpoznając apelację wnioskodawców od powyższego postanowienia, powziął poważne wątpliwości, którym dał wyraz w zagadnieniach prawnych przedstawionych Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia na podstawie art. 390 § 1 w związku z art. 13 § 2 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sposób sformułowania zagadnienia przedstawionego do rozstrzygnięcia, ujętego w pierwszym pytaniu, wskazuje na poszukiwanie przez Sąd Okręgowy właściwej regulacji prawnej umożliwiającej zniesienie współwłasności nieruchomości powstałej w wyniku spadkobrania oraz zbycia przez spadkobierców udziałów w tej nieruchomości. Sąd Okręgowy wskazał przy tym na trzy możliwe sposoby rozwiązania tej kwestii: przeprowadzenie odrębnych postępowań o zniesienie współwłasności lub dział spadku albo połączonego postępowania o zniesienie współwłasności i dział spadku.

Tak szeroko ujęte zagadnienie nie jest jednak w pełni adekwatne do stanu faktycznego sprawy i konieczne do rozpoznania apelacji. Zaskarżone postanowienie zapadło w sprawie o zniesienie współwłasności, zainicjowanej wnioskiem nabywców udziałów w nieruchomości należącej spadku, niebędących spadkobiercami, a reprezentowanych przez profesjonalnego pełnomocnika. Skoro postępowanie o dział spadku nie zostało w ogóle wszczęte, a jego wszczęcie z urzędu jest niedopuszczalne, to do rozpoznania apelacji wystarczająca jest odpowiedź na pytanie, czy nabywcom udziału w nieruchomości wchodzącej w skład majątku spadkowego, którzy nie są spadkobiercami, przysługuje uprawnienie do żądania zniesienia współwłasności.

Ze względu na niezgłoszenie w sprawie żądania dokonania działu spadku (częściowego działu spadku) obejmującego przedmiotową nieruchomość, bezprzedmiotowe jest również roztrząsanie zagadnienia objętego drugim pytaniem postawionym przez Sąd Okręgowy, zmierzającym do wskazania wnioskodawcom

ewentualnej dalszej drogi postępowania na wypadek uznania, że nie przysługuje im uprawnienie do żądania zniesienia współwłasności.

Nabywca udziału w nieruchomości spadkowej niewątpliwie staje się jej współwłaścicielem, zgodnie bowiem z art. 1036 k.c. spadkobierca może za zgodą pozostałych spadkobierców rozporządzić udziałem w przedmiocie należącym do spadku. Brak zgody któregośkolwiek z pozostałych spadkobierców nie powoduje jednak nieważności rozporządzenia, lecz jego bezskuteczność i to tylko o tyle, o ile naruszałoby ono uprawnienie przysługujące temu spadkobiercy na podstawie przepisów o dziale spadku. Dopóki zatem sąd nie uzna – co w rozpoznawanej sprawie nie nastąpiło – że doszło do takiego naruszenia, dopóty zbycie udziału jest w pełni skuteczne (zob. m.in. wyrok Sadu Najwyższego z dnia 16 stycznia 2002 r., IV CKN 595/00, nie publ. oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 2 kwietnia 1990 r., III CRN 68/90, OSNCP 1991, nr 8-9, poz. 109 i z dnia 1 grudnia 2000 r., V CKN 1298/00, OSNC 2001, nr 6, poz. 94). Konstatacja ta prowadzi do wniosku, że wnioskodawcy – co do zasady – są legitymowani do wszczęcia postępowania o zniesienie współwłasności, gdyż uprawnienie to przysługuje każdemu współwłaścicielowi niezależnie od zgody innych współwłaścicieli (art. 210 zdanie pierwsze k.c.).

Skłaniając się ku temu pogładowi, Sąd Okręgowy wskazał jednak na odmienne stanowisko zajęte w tej kwestii przez Sąd Najwyższy na gruncie poprzednio obowiązującego stanu prawnego.

W orzeczeniu z dnia 11 października 1961 r., 2 CR 513/61 (nie publ.) Sąd Najwyższy uznał, że wniosek o podział nieruchomości wchodzącej w skład spadku może być rozpoznany jedynie w postępowaniu o dział spadku, gdyż – w świetle przepisów dekretu z dnia 8 listopada 1946 r. o postępowaniu spadkowym (Dz.U. Nr 63, poz. 346) – tylko w tym postępowaniu można rozstrzygnąć m.in. o wyrównaniu przysporzeń i wzajemnych roszczeniach między uczestnikami z tytułu wspólnego posiadania, pobranych dochodów, poczynionych nakładów i spleconych długów spadkodawcy; w postępowaniu o dział spadku mogłoby też nastąpić potrącenie ewentualnych spłat, jakie jeden ze spadkobierców już otrzymał. Trzeba jednak podkreślić, że w sprawie tej wnioskodawcy i uczestnicy postępowania byli spadkobiercami lub nabywcami udziału w spadku. W piśmiennictwie trafnie zauważono, że przytoczony pogląd nie budzi zastrzeżeń, jeżeli jest rozumiany w ścisłym powiązaniu ze stanem faktycznym rozpoznanej sprawy, a więc w ten

sposób, że współspadkobiercy lub nabywcy udziału w spadku mogą żądać zniesienia współwłasności nieruchomości należącej do spadku jedynie w postępowaniu o dział spadku.

W orzeczeniu z dnia 29 czerwca 1962 r., I CR 379/62 (OSNCP 1963, nr 7-8, poz. 161) Sąd Najwyższy przyjął natomiast, że zbycie przez współspadkobiercę przed działem spadku swego udziału w spadku lub w nieruchomości wchodzącej w skład spadku powoduje, jeśli chodzi o dział spadku, tylko ten skutek, że nabywca wstępuje w prawa i obowiązki zbywcy wynikające z przepisów o dziale spadku. Jeżeli więc do powstania współwłasności podlegającego działowi gospodarstwa rolnego doszło na skutek spadkobrania, to jej zniesienie powinno nastąpić według przepisów o dziale spadku. W tym przypadku Sąd Najwyższy jednakowo potraktował sytuację procesową nabywcy udziału w spadku i nabywcy udziału w nieruchomości wchodzącej w skład spadku, uznając, że jedyną drogą do zniesienia współwłasności tej nieruchomości jest przeprowadzenie postępowania o dział spadku. Należy odnotować, że w orzeczeniu tym, dopuszczono możliwość zgłoszenia przez nabywcę udziału w przedmiocie należącym do spadku żądania działu spadku.

W świetle przytoczonych wypowiedzi – wbrew sugestii Sądu Okręgowego – tylko w tym drugim orzeczeniu Sąd Najwyższy wykluczył możliwość zgłoszenia przez nabywcę udziału w przedmiocie należącym do spadku żądania zniesienia współwłasności.

W nowszym orzecznictwie, na gruncie obowiązującego stanu prawnego, kwestia ta nie była wprost podejmowana. Sąd Najwyższy kilkakrotnie potwierdził jedynie zasadę – niebudzącą wątpliwości wobec jednoznacznego brzmienia art. 1037 § 1 k.c. – że spadkobiercy nie mogą żądać zniesienia współwłasności przedmiotów należących do spadku na innej drodze niż w postępowaniu o dział spadku (zob. m.in. wyroki z dnia 5 czerwca 1991 r., III CRN 125/91, "Biuletyn SN" 1991, nr 8, s. 7, oraz z dnia 30 września 2009 r., V CSK 63/09, nie publ.). W piśmiennictwie prezentowane są poglądy opowiadające się zarówno za uprawnieniem nabywcy udziału w przedmiocie należącym do spadku do żądania zniesienia współwłasności, jak i wykluczające taką możliwość.

Zasadniczym argumentem podnoszonym przeciwko dopuszczalności zniesienia współwłasności przedmiotu należącego do spadku i konieczności zastosowania przepisów o dziale spadku jest okoliczność, że tylko w tym

postępowaniu spadkobiercy mogą podnieść kwestię bezskuteczności zbycia udziału (art. 1036 k.c.). Trzeba jednak zauważyć, że wszczęcie tego postępowania zależy od woli samych spadkobierców. Jeśli więc dojdą oni do wniosku, że zainicjowane przez nabywcę udziału w przedmiocie spadkowym postępowanie o zniesienie współwłasności może naruszać ich prawa, mogą skorzystać z uprawnienia do zgłoszenia wniosku o przeprowadzenie postępowania o dział spadku; jego uczestnikiem będzie również nabywca udziału w przedmiocie należącym do spadku (art. 510 k.p.c.).

Trudno zgodzić się z poglądem, że rozwiązanie takie wymusza na spadkobiercach dział spadku, którego nie zamierzali przeprowadzić. Potrzeba wszczęcia takiego postępowania powstanie wtedy, gdy spadkobiercy uznają, że zniesienie współwłasności narusza ich prawa, przy czym może ona zostać uznana za ważny powód usprawiedliwiający dokonanie tylko częściowego działu spadku, obejmującego konkretny przedmiot spadkowy (art. 1038 § 1 k.p.c.).

Trzeba zauważyć, że w sytuacji, w której wszyscy pozostali spadkobiercy wyrazili zgodę na zbycie udziału w przedmiocie należącym do spadku, ich prawa przewidziane w art. 1036 k.c. nie zostają naruszone. Uznanie zatem, że nabywcy udziału nie przysługuje uprawnienie do złożenia wniosku o zniesienie współwłasności w takim przypadku nie może nawet służyć ochronie interesów spadkobierców, zmusza zaś nabywcę do pozostawania we współwłasności w zależności od niczym nieskrępowanej woli spadkobierców.

Tymczasem – według art. 210 zdanie pierwsze k.c. – uprawnienie do żądania zniesienia współwłasności nie jest zależne od zgody pozostałych współwłaścicieli; ma ono charakter szczególnie intensywny, gdyż służy likwidacji stanu przejściowego, jakim – w założeniu ustawodawcy – jest współwłasność. Ograniczenia w korzystaniu z tego uprawnienia mogą wynikać przede wszystkim z ustawy. Nie ma dostatecznych argumentów pozwalających na ograniczenie możliwości zniesienia współwłasności pomiędzy spadkobiercami a nabywcą udziału w przedmiocie spadkowym na podstawie przepisów o dziale spadku.

Za przyjęciem takiego rozwiązania przemawia również zasada ochrony własności wyrażona w art. 64 Konstytucji. Nie można uznać, że wystarczającą przyczynę ograniczenia prawa własności (w przypadku współwłasności jego elementem jest uprawnienie do żądania zniesienia współwłasności), może stanowić wzgląd na ochronę interesów innych współwłaścicieli, którzy ochronę tę mogą

uzyskać na skutek wszczęcia postępowania o dział spadku. Ograniczenie takie nie znalazło wyrazu w formie regulacji ustawowej.

Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł, jak na wstępie (art. 390 § 1 k.p.c.).